

Ключевые слова: корпус текстов, лингвистические данные, базы данных, автоматизированная система, информационно-поисковые запросы.

Veretennikova N. V. Linguistic corpus of the Ukrainian terminology in the x macrosystem of scientific research.

Summary

The article identifies some problems arising during the development and creation of text corpus of the Ukrainian terminology, their solutions and importance for scientific research. The article identifies some problems arising during the development and the creation of text corpus of the Ukrainian terminology, their solutions and the importance for scientific research. Actually, the main task is a problem of communication between human and computer. Therefore, a linguistic corpus should contain complete dictionary and word form generator as well as modern explanatory dictionary (thesaurus) in Ukrainian. The methodological basis for text corpus building is two forms: lexicographical form and algorithmic, machine form. A linguistic corpus should be presented as a system of complex automation of linguistic research and development. This system is instrumental for producing language processors and automation of linguistic research provided with an information fund of sources about the language throughout its concept. The tasks of linguistic study of human-machine language is especially relevant in connection with the development of artificial intelligence. An important problem in creating a text corpus is to build an adequate algorithmic and software framework that is a fund of linguistic processors as well as a fund of programme linguistic algorithms and applications. It is impossible without software to form the corpus itself or to conduct research based on its theoretical character or to conduct research of applied nature.

Key words: corpus of texts, linguistic data, databases, automated system, information retrieval requests.

УДК 81.27 [342.725:811.161.2] (477.43)1

Гавриш М. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету
E-mail: G_M_M@ukr.net

МОВНИЙ ЛАНДШАФТ СУЧАСНОГО МІСТА: ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Стаття присвячена вивченню мовного ландшафту міста. Проаналізовано досвід врегулювання мовного простору українських міст на рівні місцевого самоврядування та спроектовано його на реалії міста Хмельницького. Підкреслено ефективність україноцентричної мовної політики у сфері благоустрою західноукраїнських міст.

Ключові слова: мовний ландшафт міста, мовна політика, законодавче врегулювання, функціонування української мови.

Відповідно до ст.10 Конституції України держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Водночас, сучасний стан реалізації функцій держави, пов'язаних із конституційними та іншими законодавчими засадами розвитку української мови, робить дедалі актуальнішим залучення органів місцевого самоврядування до всебічного виконання зазначених вище засад Основного Закону України. Особливо це стосується рішень обласних та міських рад щодо врегулювання мовного ландшафту (простору) населених пунктів.

Дослідження мовного ландшафту дає уявлення про образ міста, виявляє важливі тенденції розвитку міста та специфіку функціонування та співіснування мов у його межах. Сучасне місто важко собі уявити повністю одномовним, передусім якщо йдеться про його мовний ландшафт, до якого, згідно з першим формулюванням тлумачення цього поняття у праці Р. Лендрі і Р. Борхеса 1997 р., зараховують «дорожні знаки, вивіски, оголошення, рекламні плакати, назви вулиць, ресторанів, магазинів та інших міських підприємств і установ» [18, с. 110], які відображають і реальне мовлення містян, і ті реалії, які їх оточують або які пропонують їм як товар.

За спостереженнями О. Олійник, закордонні дослідники переважно вивчають мовний ландшафт у просторовій площині, беручи до уваги й аналізуючи певну ділянку міста (район, вулицю) чи розглядаючи деякі міста країни, які є, на їхню думку, тією чи тією мірою прикметними або визначальними для мовного образу цієї місцевості [7, с. 151]. Українські науковці акцентують свою увагу на певному розряді власних назв у контексті мови міста (наприклад, ергонімах) або жанрі (оголошеннях, вивісках). В Україні через певні причини сформувався й потребує подальшого

детального вивчення доволі специфічний мовний ландшафт і, на думку Л. Белея, «особливий інтерес для вивчення мовного ландшафту складають мовно диверсифіковані регіони» [1, с. 38]. Теоретичним аспектам цієї проблеми приділяють увагу Л. Белей [1], О. Олійник [7], мовним ландшафтам окремих регіонів – О. Белей [2], О. Галай [3], Н. Кутуза [4], Н. Лесовець [5], О. Олійник [6], М. Полосіна [8], С. Соколова [19] та інші. Але досі в цій галузі є низка питань, які потребують детальнішого розгляду. Серед них актуальним є аналіз правового (законодавчого) забезпечення екології мовного простору українських міст на місцевому рівні.

Мета статті – проаналізувати досвід врегулювання мовного простору українських міст на рівні місцевого самоврядування та спроєктувати його на реалії міста Хмельницького.

Загальновідомо, який інформаційний вплив на громадян усіх вікових категорій, зокрема і дітей, має зовнішня реклама, яка сьогодні на кожному кроці зустрічає і супроводжує людину, де б вона не була і з якою метою вона б не розповсюджувалася. Вкраплення в інформаційно-культурному просторі міст України іншомовної продукції призвело не лише до різкого скорочення українського мовного простору, але й призводить до руйнації думок та деформації ментальності громадян України, прищеплення їм чужих стереотипів, навіювання їм почуття меншовартості. Усі ці чинники ще раз підтверджують гостру необхідність ефективної мовної політики як на рівні держави, так і на рівні місцевого самоврядування. На сьогодні маємо позитивні приклади регулювання мовного простору західноукраїнськими містами.

Львів. У рішенні Львівської міської ради від 11.11.2016 р. «Про затвердження Порядку розміщення малих архітектурних форм (вивісок)» [12] у пункті «Мова вивісок» вказується, що вся інформація на малій архітектурній формі (вивісці) здійснюється українською мовою. Написання іншомовних текстів на вивісках здійснюється українською мовою за винятком власних товарних знаків, знаків обслуговування, логотипів тощо, якщо вони зареєстровані власником вивіски у Державному підприємстві «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент). Якщо виникає необхідність використання іноземної мови, інформація розміщується у такому порядку: зліва від входу – українською мовою, справа – дрібнішим шрифтом можливий переклад іншою мовою. Знаки для товарів і послуг наводяться на вивісках у тому вигляді, у якому їм надана правова охорона в Україні, відповідно до законодавства, зокрема статті 6 Паризької конвенції про охорону промислової власності.

Луцьк. Рішенням Луцької міської ради від 25.05.2016 р. затверджено «Порядок розміщення вивісок у місті Луцьку» [15]. У пункті 4.5.3. зазначено, що на виконання вимог Закону України «Про засади державної мовної політики» текст вивіски має бути виконаний державною мовою. Поряд з текстом, викладеним українською мовою, може бути вміщено його переклад іншою мовою. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про мови, застосовуються правила міжнародного договору. Пункт 4.5.4. передбачає, що знаки для товарів та послуг, об'єктами яких є логотипи (словесні позначення), на які видано свідоцтва України на знаки для товарів та послуг, що охороняються на території України, згідно з її міжнародними договорами, можуть розміщуватися на вивісці як мовою оригіналу, так і державною мовою.

Міська рада Луцька прийняла рішення штрафувати власників вивісок, оформлення яких виконані не українською мовою.

Тернопіль. Рішенням Тернопільської міської ради від 21.09.2013р. «Про внесення доповнень до Правил благоустрою міста Тернополя, затверджених рішенням міської ради від 19.05.2013 р. №6/8/20» [9] вирішено інформацію на вивісках зазначати винятково державною мовою. Мер міста доручив своїм підлеглим перевіряти інформацію про наявність вивісок російською мовою та законність їх розміщення. У червні 2016 р на дев'ятій сесії депутати міської ради проголосували за заборону в місті Тернополі розміщення інформаційних вивісок, у яких використовуються слова «Росія», «Російська Федерація». Також вони звертаються до Верховної Ради з проханням внести зміни до Закону України «Про рекламу», у якому чітко визначити вимоги щодо застосування лише державної мови при оформленні вивісок.

Чернівці. Рішенням Чернівецької міської ради від 27.09.2012 р. «Про порядок розміщення зовнішньої реклами в м. Чернівцях» у пункті 2.6. зазначено: «Розташування на вивісці офіційних назв державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ, організацій і інших закладів виконується в такому порядку: зліва – українською мовою, праворуч можливий переклад іншою мовою; або згори – українською мовою, нижче дрібнішим шрифтом може бути переклад іншою мовою» [11]. Місто проводить активну програму щодо боротьби з іншомовними назвами закладів, також заборонено використовувати вивіски, оголошення, щити, таблиці, дошки, у яких використовується слово або словосполучення «Росія» (відповідне рішення міськради від 31.03.2016 р.).

Івано-Франківськ. У рішенні виконавчого комітету міської ради від 30.12.2016 р. «Про Порядок розміщення вивісок в м. Івано-Франківську» [14] у пункті 8.4. вказано, що знаки для товарів та послуг, об'єктами яких є логотипи (словесні позначення), на які видано свідоцтва України на знаки для товарів та послуг, що охороняються на території України, згідно з її міжнародними договорами, можуть виконуватися на вивісці державною мовою або іншою мовою на вибір власника / користувача. На інформаційній табличці інформація надається українською мовою та може бути продубльована перекладом на іншу мову. Також рекомендується дублювати інформацію шрифтом Браеля та робити українську фонетичну транслітерацію.

Як бачимо, більшість рішень міських рад щодо врегулювання мови вивісок ухвалені та доповнені в останні два-три роки, що свідчить про підвищення рівня відповідальності місцевої влади щодо вироблення мовної політики з урахуванням впливу мовного ландшафту на свідомість мовців.

Проаналізувавши Порядок розміщення вивісок в обласних містах Західної України, можемо виділити такі вимоги до їх мовного оформлення:

1) інформація на вивісках зазначається державною мовою з можливим дублюванням іноземною мовою;

2) знаки для товарів та послуг, об'єктами яких є логотипи (словесні позначення), на які видано свідоцтва України на знаки для товарів та послуг, що охороняються на території України, згідно з її міжнародними договорами, можуть розміщуватися на вивісці як мовою оригіналу, так і державною мовою;

3) для двомовних (багатомовних) вивісок пропонується таке написання: зліва – українською мовою, праворуч (дрібнішим шрифтом) – переклад іншою мовою; або згори – українською мовою, нижче дрібнішим шрифтом – переклад іншою мовою. Тобто, тут має значення і розмір шрифту, і його розташування. Можемо говорити про візуальну ієрархію мов, де повідомлення українською мовою виступатиме на провідній позиції.

Насторожує, що у жодному документі не зазначена процедура мовної експертизи вивіски чи погодження паспорта вивіски з філологом.

Що ж до законодавчого врегулювання вивісок (малих архітектурних форм, зовнішньої реклами) в інших містах Центральної та Північної України (Вінниця, Житомир, Рівне, Суми, Чернігів та ін.), то там питання мовного ландшафту ще не врегульоване на місцевому рівні. Така ж ситуація і у місті Хмельницькому.

Якщо говорити про вивіски, то у міському просторі Хмельницького представлені написи переважно українською і російською мовами, маємо також вивіски англійською й іншими європейськими мовами. Трапляються й непоодинокі написи без залучення державної мови. У місті є потреба в подальшій активізації цілеспрямованої роботи щодо забезпечення належного використання державної мови у різних сферах життя: освіті, культурі, рекламі, засобах масової інформації тощо.

Наразі, маємо рішення шостої сесії Хмельницької міської ради від 18.05.2016 р. «Про затвердження Програми розвитку та функціонування української мови на 2016–2020 роки у м. Хмельницькому» [13]. Для запобігання тотальної деформації мовного простору міста Програмою передбачено такі заходи: 1) проведення моніторингу функціонування української мови в різних сферах суспільного життя міста Хмельницького; 2) забезпечення контролю за розташуванням зовнішньої реклами, використанням іншомовних рекламних вивісок та ін. Забезпечення контролю за розташуванням зовнішньої реклами, використанням іншомовних рекламних вивісок має проводити Департамент архітектури, містобудування та земельних ресурсів, але фінансування на ці заходи не виділено і, відповідно, контроль та моніторинг цієї сфери під знаком питання.

Маємо ще один документ – «Порядок розміщення зовнішньої реклами у місті Хмельницькому (у новій редакції) згідно з додатками» (25 травня 2016 р.) [16], де не зазначено вимоги щодо мови вивісок, а вказано у п. 11, що під час надання дозволу втручання у форму рекламного засобу та зміст реклами забороняється (тобто мову реклами вибирає рекламодавець).

На сьогодні окремого розпорядження про Порядок розміщення малих архітектурних форм (вивісок) у м. Хмельницькому міська рада ще не затвердила, тому місто керується ст. 26 Закону України «Про засади державної мовної політики» [10], у якій зазначено, що вивіски виконуються державною мовою або іншою мовою на вибір рекламодавця. Тому і маємо велику частку зовнішньої реклами та вивісок іноземними мовами.

За відсутності державної та місцевої політики підтримки української мови, цей обов'язок, як і в інших сферах суспільного життя, беруть на себе громадські організації і активісти. Прикладом цього слугує звернення громадської ради при виконавчому комітеті Хмельницької міської ради «Про розгляд питання про стан розвитку і функціонування української мови в усіх сферах життя міста

Хмельницького, існування загрози забруднення мови і перетворення на суржик» від 09. 02. 2016 р.[17] щодо розробки та ухвалення необхідних розпорядчих документів і забезпечення їх виконання, зокрема про оформлення і друк вказівок, вивісок, реклами, повідомлень і оголошень державною українською мовою. Але за рік ці необхідні нормативи застосування мов у мовному ландшафті м. Хмельницького ще не затверджені.

З'ясування пропорцій у використанні державної та інших мов, вивчення динаміки їх функціонування в мовному ландшафті Хмельниччини – окремі наукові завдання, реалізації яких будуть присвячені наступні наукові розвідки.

Список використаної літератури

1. Белей Л. Соціолінгвістичне висвітлення терміна «мовний ландшафт» / Л. Белей. // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Ужгород : Говерла, 2010. – Вип. 23. – С. 36–40.
2. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова / О. О. Белей. – Львів, 2000. – 17 с.
3. Галай О. Українська урбанонімія Закарпаття в ХХ–ХХІ ст. : автореф. ... дис. канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / О. Галай. – Ужгород, 2008. – 29 с.
4. Кутуза Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Н. В. Кутуза. – Одеса, 2003. – 17 с.
5. Лесовець Н. М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Н. М. Лесовець. – Луганськ, 2007. – 19 с.
6. Олійник О. Ю. Особливості співіснування та взаємодії мов у мовному ландшафті міста (на матеріалі знаків Кисва) / О. Ю. Олійник // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки. – 2013. – Кн. 1. – С. 223–227.
7. Олійник О. Ю. Термінологія опису мовного ландшафту у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві / О. Ю. Олійник // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2 (1). – С. 150–154.
8. Полосіна М. Особливості найменувань підприємств м. Донецька та м. Макіївки / М. Полосіна // Лінгвістичні студії : зб. наукових праць. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 518–528.
9. Про внесення доповнень до Правил благоустрою міста Тернополя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.te.ua/normativnie-dokument/rishennya-miskoi-rad/15117.html
10. Про засади державної мовної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
11. Про затвердження Положення про порядок розміщення зовнішньої реклами в м. Чернівцях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/HV160034.html
12. Про затвердження Порядку розміщення малих архітектурних форм (вивісок) у м. Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/
13. Про затвердження Програми розвитку та функціонування української мови на 2016–2020 роки у м. Хмельницькому [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khumelnytsky.com>
14. Про Порядок розміщення вивісок в м. Івано-Франківську [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.namvk.if.ua/dt/72340/>
15. Про Порядок розміщення вивісок у місті Луцьку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutskrada.gov.ua/prescription>
16. Про порядок розміщення зовнішньої реклами у місті Хмельницькому [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khumelnytsky.com/index>.
17. Про розгляд питання про стан розвитку і функціонування української мови в усіх сферах життя міста Хмельницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.khumelnytsky.com/doc/GO/GO%2009.02.16.doc
18. Ривлина А. А. Взаимодействие английского и русского языков в лингвистическом пейзаже современного российского города / А. А. Ривлина // Социальные и гуманитарные науки на Дальнем Востоке. – 2014. – № 2 (42). – С. 110–115.
19. Соколова С. О. Полілінгвальний мовний ландшафт міста в сприйнятті киян / С. О. Соколова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2014. – Вип. 48. – С. 406–414.

Гавриш М. М. Языковой ландшафт современного города: опыт законодательного урегулирования на местном уровне

Аннотация

Статья посвящена изучению языкового ландшафта города. Проанализирован опыт урегулирования языкового пространства украинских городов на уровне местного самоуправления и спроектировано его на реалии города Хмельницкого. Подчеркнуто эффективность украиноцентричной языковой политики в сфере благоустройства западноукраинских городов.

Ключевые слова: языковой ландшафт города, языковая политика, законодательное урегулирование, функционирование украинского языка.

Gavrish M. M. Linguistic Landscape of the Modern City: the Experience of Legislative Regulation at the Local Level.

Summary

The article is devoted to studying of the linguistic landscape of the city. Paying attention to the language situation in Ukraine, legal regulation, which provides linguistic environmental space of Ukrainian cities is urgent.

The purpose of the article is to analyze the experience of language regulation in Ukrainian cities at the local council's level and design it to the realities of Khmelnytskyi city.

The object of the study is linguistic landscape of the city, the subject is normative decisions of municipal councils on regulating the functions of the Ukrainian language in advertising and services.

It is noted that in Khmelnytskyi there is a need to further enhance purposeful work to ensure the proper use of the state language in various spheres of life: education, culture, advertising, media and more.

The effectiveness of proper language policy in the accomplishment of Western cities (Lviv, Ternopil, Chernivtsi, etc.) is underlined.

The proportions in the use of state and other languages are figured out. It is said that studies of the dynamics of different languages functioning in the speech of Khmelnytskyi landscape are separate scientific tasks, implementation of which will be realized in the next research.

Key words: *linguistic landscape of the city, language policy, legal regulation, functioning of the Ukrainian language.*

УДК 81'366.55

Гадзало А. М.,
аспірант кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
E-mail: anna.gadzalo@gmail.com

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯНЬ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ**

Статтю присвячено аналізу основних підходів до інтерпретації поняття «порівняння». Описано способи класифікації порівнянь, наявні в сучасній українській лінгвістиці. Досліджено підходи до ототожнення та розрізнення метафори і порівняння. Зроблено висновки про сучасні напрями дослідження порівнянь.

Ключові слова: *порівняння, порівняльна конструкція, порівняльний зворот, компаратив.*

Дослідження поняття *порівняння*, його сутність, способи формування, змістова й емоційна навантаженість є актуальним об'єктом вивчення логіки, філософії, літературознавства та лінгвістики. Представники різних течій мовознавства пропонували свій погляд на трактування цього терміна. Окрім визначення поняття *порівняння* в сучасній українській лінгвістиці, мовознавці аналізували його в різних аспектах.

Семантику порівнянь досліджено у працях Г. Кривенко [13], Ю. Маковецької-Гудзь [16], А. Найдю [17], Т. Павлюк [18], С. Талько [22], А. Шевчук [29] та ін. Функціональні параметри категорії порівнянь проаналізовано Л. Ікалюк [11,12], О. Тищенко-Монастирською [24], О. Шаля [28], Н. Шаповаловою [28] та ін. Лінгвокогнітивні властивості порівнянь досліджувала Н. Ярова [30], функціонально-прагматичні особливості вивчала Г. Кривенко [13], синтаксичну структуру – І. Судук [21].

Цікавість лінгвістів до вивчення поняття *порівняння*, механізму його творення, способів класифікації та інших аспектів зумовила актуальність викладеного у статті матеріалу. Незважаючи на те, що дослідженню порівнянь присвячено багато праць, недостатньо вивченими залишилися методи та способи формалізації порівнянь.

Мета праці – окреслити сучасні теоретичні підходи до трактування поняття *порівняння*, проаналізувати наукові праці, присвячені дослідженню категорії *порівняння* та з'ясувати актуальні аспекти вивчення порівнянь у сучасній україністиці.

У сучасній українській лінгвістиці поняття *порівняння* має низку трактувань. Найчастіше в проаналізованих працях під *порівнянням* передусім розуміють поняття, через яке реалізується процес осмислення та інтерпретації світу [12, с. 4; 18, с. 6; 27, с. 7].

Окрім терміна *порівняння*, активно застосовують і терміносполуку *порівняльна конструкція* [19, с. 4; 21, с. 6; 20, с. 7], оскільки вона окреслює побудову, у якій усі мовні одиниці мають змістове навантаження, тому їх належить розглядати як цілісний комплекс. Натомість О. Грипас застосовує синоніми *компаративна конструкція* та *компаратив / компаративема*, зазначаючи, що *компаратив* треба розуміти ширше, ніж його трактування в морфології [8, с. 99].